

ПРИЛАГОЂАВАЊЕ НЕИЗБЕЖНОМ –
ПОДРШКА РЕФОРМСКИМ
ОПРЕДЕЉЕЊИМА

Саша Трандафиловић и Небојша Драговић
Министарство одбране Републике Србије,
Сектор за буџет и финансије
Зоран Ђорђевић
Министарство одбране Републике Србије

Успешан начин решавања наслеђених проблема представља не само изазов за актуелне носиоце одлучивања, већ и основни предуслов за стабилно функционисање и одржив развој Републике Србије.

Србија нема више времена за даља институционална експериментисања. Промашаје *laissez-faire* политике и заблуде њених креатора плаћамо свеопштим сиромаштвом, губљењем националног идентитета и положајем далеке периферије у Европи. Зато од актуелних лидера очекујемо да не понављају грешке претходника.

Циљ рада је давање подршке креаторима започетих реформских процеса ради промене друштвено-економског амбијента Републике Србије и коначног изласка из незавидне економске и социјалне ситуације. Савремена искуства недвосмислено указују на антагонистичке противречности глобализованог развоја кроз наметнуте политичке и економске механизме „светских центара моћи”. Тиме се владајући естаблишмент Републике Србије налази пред додатним „реформским изазовима”.

За наслеђене и изузетно тешке и сложене економске и социјалне проблеме не постоји „чаробни штапић” који ће их „преко ноћи” решити. Та „ноћ” ће трајати знатно дуже.

Кључне речи: *реформски процеси, институционална одговорност, људски фактор, макроекономска и социјална политика, одрживи развој*

Увод

Република Србија је одавно изгубила традиционалне и аутентичне вредности, здраву и перспективну економију и још много тога.

Економској струци одавно је познато да свака „промена власти” буди наду и очекивања да ће доћи до бољег животног стандарда. Уместо тога најчешће следи масовно разочарење, јер се много тога од обећаног не остварује. А да ни Сједињене Америчке Државе нису у томе изузетак најбоље презентују изјаве њених некада-

шњих председника: председник Хувер (Herbert Hoover) изјавио је, 1928. године, да ће САД убрзо дочекати дан када ће сиромаштво у овој земљи нестати; председник Рузвелт¹ (Franklin Roosevelt) констатовао је, 1940. године, да је „једна трећина нације” слабо нахрањена, одевена и смештена, да би председник Џонсон (Lyndon Johnson) 1964. године званично објавио „рат против сиромаштва” и тиме обавестио цео свет не само да сиромаштво у САД постоји, већ да је то и изузетан политички и друштвени проблем.²

Очекивања да се „мали” на светској позорници нешто питају исто је као да су САД или Међународни монетарни фонд послали бродич на узбуркани океан без ојачане конструкције, увежбане посаде, довољних количина хране и воде, као и појасева за спасавање.³ Да би сачували „наш бродич” да не потоне у узбурканом међународном океану морамо бити довољно мудри и опрезни. У утакмици са „играчи-ма” доминантних светских центара моћи најчешћи резултат су сиромаштво и беда, политички, економски и социјални хаос, а у много мањем броју, респективна и стабилна национална економија. У нашем случају много наслеђених девијација и деформација из периода демократске владавине нису производ међународног фактора, већ напротив, нестручног и произвољног креирања макроекономског амбијента, без јасног разграничења колективне и индивидуалне одговорности за настало катастрофално стање у земљи.

Република Србија је, шаховски речено, одавно у изгубљеној позицији. Шанса да се добије партија још увек постоји. Свако ко се враћа из „мртвих” има изгледа да буде врло занимљив.

Демократски анархизам

У транзиционим друштвима ништа није сигурно, све је могуће и све зависи од „креатора промена”. Често се догађало да се не изграђује држава која ће поштовати своју историју, традицију, културу и истовремено развијати моралне вредности и социјално и економско благостање друштва и појединаца, сразмерно уложеним резултатима рада. Ни наша држава није била изузетак.

Демократске промене у Републици Србији догодиле су се у врло сложеним унутрашњим и међународним условима. На граници добијене грађанске подршке започете су анархичне институционалне промене, без претходно усвојених националних стратегија из кључних системских области. Коначну цену неуспешног експериментисања сносиће више генерација.

¹ Трећег априла 1941. године председник Рузвелт је у Белој кући примио југословенског амбасадора Константина Фотића и том приликом га упитао: „Зар не мислите да би за вас Србе било много боље да опет постанете хомогена држава тако што ћете се одвојити од својих западних делова? Поново бисте били јаки и не бисте трошили снагу на оне бесконачне унутрашње проблеме и расправе.” (Јанковић М., Лалић В., Кнез Павле: *Истина о 27. марту*, УНА прес, Београд, 2007., стр. 137). Након 65 година од постављеног питања Република Србија постаје независна и суверена држава.

² Emmanuel A., *Неједнака размена: О једној теорији неједнакости у међународној размени рада*, IC Komunist, Beograd, 1974, str. XVI.

³ Stiglic Dž. E., *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004, str. 36.

За већину грађана демократске промене су суштински значиле повратак у „робовласничке“ односе, губитак људског достојанства и нестанак националног идентитета. Одбацујући социјалну правду и све друге друштвене вредности недвосмислено је стављено до знања да ће за време демократске (неолибералне) владаване постојати само тржишне вредности људи и ствари у потпуно једнаком значењу: један председник ће се продавати као и један аутомобил и зато мора бити способан да врши функцију за коју је купљен (постављен), а то је да својим „перформансама“ задржи постојеће и обезбеди више изборних гласова. Као што и аутомобил мора да обави функцију због које је купљен, односно да показани квалитет и карактеристике обезбеде исту или већу продају.⁴

Иницијатори промена 2000. године уверавали су грађане како долази време друштвеног благостања и просперитета за грађане и друштво у целини. Уместо датих обећања, дванаест година се понављао сумарни сценарио, по којем нови „поредак“ није показао чак ни економску и социјалну надмоћност над претходним системом. Разлог је једноставан: неолиберална економија „не зна шта је то социјална правда“ (Фридрих фон Кајек), у њој је „све подређено профиту и тржишту“, а „добар живот мора да буде напуштен да би се преживело у глобалној борби за преживљавање“⁵ Подржавајући апсолутни примат бесконачне економске експлоатације над социјалном инфериорношћу друштвеног бића такав модел представља основу савремених облика доминације, друштвених неједнакости и социјалне стратификације која друштвене односе своди на победнике и губитнике⁶. Поуку неолибералног сценарија претходни креатори очигледно нису желели или хтели да разумеју.

Након октобарских промена „демократски“ ентузијазам све више је уступао месту евидентној нестручности и неспособности носиоца институционалног одлучивања, што је све више продубљивало постојеће друштвено-економске и социјалне противречности. Уместо решавања антагонизама претходног система преовладала је „владавина човека над човеком“, као крајња превара институционалног цинизма претходне власти. Трансформација државног и друштвеног власништва није омогућила рационалније и ефикасније коришћење ресурса, већ је друштво лишило власништва у корист привилегованих појединаца. А када систем у свом унутрашњем развоју не држи корак са ширим друштвеним интересима, носиоци институционалног одлучивања све више се суочавају са питањем толеранције и даљег поверења. Вероватно зато што се „деспотизам владајуће мањине“ умишља као да она „интересе грађана разуме боље од њих самих“ и да зато политичка елита не треба више да „представља грађане, неге себе и своје претензије да влада грађанима“.⁷

Дајући пун допринос неолибералној трансформацији претходног у рани капиталистички систем, демократска власт је показала да не спада у „трансцендирајуће“ снаге које су желеле да изграде праведнији систем у односу на претходни. Да ли се онда може говорити о демократском преврату и његовој друштвеној еманципацији или о осмишљеној пројекцији да се запослени преко ноћи имплементирају у персо-

⁴ Маркузе Х., „Контрреволуција и револт“, Графос, Београд, 1982, стр. 20.

⁵ Friedman M. and R., *Слобода избора - лични став*, Global Book, Нови Сад, 1996, стр. 24.

⁶ Burdije P., *Сигнална светла, прилози за отпор неолибералној инвазији*, ЗИИ, Београд, 1997, стр. 13.

⁷ Бахро Р., *Алтернатива – критика реалног социјализма*, Глобус, Загреб, 1977, стр. 34.

нификовану категорију „ропских” најамника. Независно од тога да ли су у питању „демократско” фрустриране личности, набеђени ауторитети струке или незадовољни аутсајдери, искуство је показало да „унутрашње снаге” нису довољне за рушење постојећег система без „спољне” подршке и да није реч о томе да се једној нехуманој стварности супротстављају хумане идеје и вредности, већ да се наставак експлоатације малих и сиромашних оправда „хуманистичким”, односно економским циљевима светских моћника.⁸ Очување националног идентитета остављено је за неку другу прилику и са неким другим институционалним актерима.

Друштвене законитости подразумевају изградњу новог система у институционалним оквирима претходног система и са постојећим институцијама система које се „преко ноћи” не могу променити. Насупрот томе, илузорност демократског анархизма управо постулира на примитивном и агресивном понашању носиоца одлучивања према „свему старом” због сопствене немоћи, неспособности и нестручности. Зато демократску господу није срушила „недемократска опција” већ трагични резултати оличени кроз рекордну стопу незапослености, уништену привреду, катастрофалну приватизацију, критичну спољну задуженост и много тога промашеног. Уместо квалитативно нових садржаја, начина и смисла живљења за којим људи теже, права на бољи живот и праведнију друштвену расподелу, апсолутна већина становништва годинама је „сабијана” у границе „егзистенцијалног преживљавања” најамне или незапослене радне снаге.

Не постоји ниједан економски или социјални показатељ који нас уверава да је претходна елита желела да изгради праведно и поштено друштво које ће повезивати заједнички друштвени интереси. Мито, корупција и организовани криминал истиснули су моралне и друге друштвене вредности, засноване на економској и социјалној правди. Можда је једина срећна околност што огромна и неправедна богатства и „све израженија жеђ за богатством” која је уносила „све већу поквареност у све друштвене слојеве” није српски „демократски спецификум”. Још у шеснаестом веку Дикло је указивао да су племство и војништво једини били надахнути чашћу. Судија је тражио само углед, књижевник је тежио за добрим именом, док су свештеници, не баш тако чедни, били принуђени да бар изгледају као такви. Али да нас? Све друштвене класе имају само један циљ, а то је да буду богате и да нико не може да ограничи богатства за којим су чезнуле. Незајажљива жеђ да се непоштено прикупи богатство не зна више ни за границе, ни за препреке.⁹ Разлог више за „опрез” у „обрачуну” са „недодирљивима”.

У критичком промишљању остварених економских перформанси приметна је „неподношљива равнодушност” демократских корифеја према стању у реалној економији, првенствено у индустрији и аграру. А оно је такво да се те гране, благо речено, „једва држе на ногама”, уместо да буду окоснице, покретачке снаге убрзаног опоравка и развоја националне економије у целини. Ваљда и не треба трошити речи на доказивање да је у индустријском сектору сва пажња била усмерена на приватизацију оног скромнијег дела који је чинио мањи број бољих предузећа (зна се и због чега, а и за кога), док је према свему другом испољаван арогантно деструктиван однос, нарочито према „сложеним системима”, комбинатама... Владала је права хистерија да те „со-

⁸ Schmidt A., Rusconi G. E., *Frankfurtska škola, IC "Komunist"*, Beograd, 1974, str. 11.

⁹ Робер А., *Велики скандали у историји, Лоос систем*, Космос, Геца Кон а. д., Београд, 1938, стр. 215.

цијалистичке диносаурусе” треба продавати пошто-пото, па и „за један динар” или их једноставно ликвидирати по сваку цену, како држава ни на који начин на њих не партиципира реинвестирањем бар дела транзиционих прихода која је себи приграбила и трошила за разне друге сврхе. Резултат такве неодговорне политике данас се јасно огледа у деиндустријализованој реалној економији. Слична, ако не и гора је ситуација са аграрним сектором. Истина, деструктиван однос према овој капитално захтевној грани због дугих циклуса производње, чувања и трошења постојао је и пре, али посебно у време интензивно распродајне „ружичасте” приватизације и природних аграрних ресурса. Примера праве фармеризације нема довољно како би били обележје тог лажног аграрног структурног прилагођавања, у ствари аграрне деструкције. Оставити пољопривредну производњу на преживљавање са за њу увек празним буџетским јаслама и без одвајања дела транзиционих прихода за партиципацију у њеним објективно условљеним потребама није могло значити ништа друго до њено обогађивање, ретардацију све до границе голог преживљавања.¹⁰ То је „слика и прилика” наслеђеног реалног сектора економије Републике Србије.

Политички волунтаризам

Способности политичара не могу се предвидети према закону вероватноће, односно већих или мањих бројева. Прави политичари и не спадају у бројнију категорију. Због тога економије многих земаља имају силазну путању: неки лекари не знају да излече ни обичну прехладу. Ни неки политичари нису ништа бољи, па чак умеју да упропасте и оно мало здравог „економског” ткива.

Не постоји тема која људе више занима од тога да ли и када ће им бити боље. Политичари увек најављују боље сутра: да, када и за кога? Реалност је да се животни проблеми не могу решавати социјалном, већ искључиво развојном политиком. Према томе, политички кредибилитет може се „потрошити” ради страначких или друштвених користи. Премијер је одабрао другу опцију. Уосталом, свако ко нешто вреди више је стимулисан „племенитим подвигом” негом жељом за голим богатством.

Искуство казује да су многе владе кроз конкретну примену афирмисале „правила понашања” класичне енглеске политичке праксе: партија која је победила на изборима парламентарном већином омогућава свом лидеру премијерску позицију, а министарске, парламентарне и друге фотелје – партијским ветеранима (почасна функција); лидерима другоразредног значаја (парламентарна функција) и каријеристима (јавна функција), као и понеким стручним експертима. Зато се не треба чудити што политичари служе интересима своје странке или интересима група са којима су лично повезани. Политичким језиком речено – свако ко жели у свет политике мора да има у виду изреку која се приписује једном од најуспешнијих политичара свих времена: „Оно што пословни људи не схватају јесте да ја тргујем бирачким гласовима, управо исто онако како они тргују нафтом. Ако сваки чистач ципела у капитализму може постати Рокфелер, онда свако може постати и министар”.¹¹

¹⁰ Радмиловић С., *Економија Србије - тежак слом и још тежи опоравак*, Прометеј, Нови Сад, 2014, стр. 255.

¹¹ Schumpeter A. J., *Капитализам, социјализам и демократија*, Глобус, Загреб, 1981, стр. 318.

Политички волунтаризам у спровођењу реформских промена најчешће се претвара у економску немоћ, односно ирационално економско понашање носиоца институционалног одлучивања кроз покушај да се „капиталистички” институционални механизми „прекопирају” и уграде у нови систем, као и неодлучности које елементе и институционална решења задржати из претходног система и прилагодити потребама новог система. Због тога се и систем Републике Србије годинама налази у фази дисфункционалне хетерогености друштвено-економског и социјалног развоја, које, поред осталог, карактерише стално гомилање економских и социјалних проблема који се не решавају, одсуство одговорности за учињене промашаје са дугорочним последицама и непостојање институција система у функцији успостављања друштвених критеријума, ефикасне друштвене контроле и санкционисање неодговорног институционалног понашања носиоца одлучивања.

Ни актуелна политичка опција није се ослободила праксе да у кадровским решењима морају преовлађавати критеријуми послушности и покорности у односу на критеријуме креативности и афирмативне стручне самосталности. Да ли у томе „има нешто” што је преузето из речи, дела и манира друга Стаљина? Октобарској револуцији и изградњи новог система ништа није сметало што их је предводио „штаб” у којем су се налазиле личности које су могле да издрже и најстроже светске интелектуалне критеријуме. Стаљин је имао другачији став, па му је један од првих корака ка освајању власти био уништење руске интелигенције, коју је врло брзо и свесно заменио радничко послушном већином. Може се рећи да је најлакше и најлагодније владао, односно постао политички најснажнији када је обезбедио „одабрану” радничку већину у Централном комитету. Тек тада је осетио да више нема потребе да билом коме одговара у земљи.¹²

Искуство нас је уверило да је политичарима за време додељеног мандата дозвољено да слободно „експериментису” са судбином државе и њеним грађанима. Када би грађани „експериментисали” са судбином политичара вероватно би већина животни век провела на евиденцији Националне службе за запошљавање, уз минималну шансу да ће се појавити потенцијални послодавци.

Реформе – економски императив

Економско „преживљавање” у сложеним и глобализованим условима захтева непрестана прилагођавања. Што се пре крене у неизбежне промене – пре се могу очекивати позитивни резултати. Све то има и своју изузетно високу цену. Често су илузије угодније од стварности, али сви не могу бити „свеци”. Наравно, ни премијер, ни Влада нису свемогући. Непрекидан успех мало где се сусреће. Није потребно истицати да је економском политиком увек неко оштећен, што је само посебан осећај основне економске теореме да не постоји нешто такво као, на пример, бесплатан ручак.¹³

¹² Ђукић М., *Савремени антикомунизам: комунисти против комунизма*, ИЦ Комунист, Београд, 1984, стр. 113.

¹³ Samuelson P. A., *Економска читанка: Управљање привредом*, Накладни завод Матиче Хрватске, Загреб, 1975, стр. 105.

Постоји општа сагласност о томе да само привредни раст може извући земљу из економске и социјалне кризе. Спорно је која је то идеална стопа раста и начин како да се оствари. Независно од различитих гледишта познатих ауторитета и нобеловаца из области економије (Jozef Stiglic, Milton Friedman, Paul Samuelson...), искуство указује на то да привредни раст може бити инициран рестриктивном (штедња), али и експанзивном макроекономском политиком (потрошња). У основи једног или другог концепта кључ будућег привредног раста је пораст продуктивности рада, а главни покретач продуктивности – инвестиције, чија величина улагања првенствено зависи од оствареног нивоа штедње. Да би се стимулисао привредни раст, потребно је на националном нивоу смањити јавну потрошњу и истовремено створити институционални амбијент за „стимулисање” штедње, коју ће држава претворити у инвестиције ради пораста продуктивности рада. У односу на привлачење страних инвестиција, оне ће највећом мером зависити од пореских олакшица, као и других институционалних погодности. Према томе, аргументи да је рестриктивна макроекономска политика прави пут изласка из економске и социјалне кризе могу бити дијаметрално супротни, али је неспорно да све националне привреде имају заједнички проблем – како остварити привредни раст са релативно ограниченим и оскудним ресурсима? Дакле, не постоје „неспоразуми” са премијером и подршком реформским опредељењима. Сагласни смо да је национални стратешки циљ максимална стопа привредног раста на дугорочном нивоу и у функцији одрживог развоја Републике Србије. Слажемо се да је незапосленост проблем који се под хитно мора решавати. Подржавамо све мере и активности које се предузимају ради сузбијања мита, корупције и организованог криминала. Прихватимо чињеницу да и међу највећим ауторитетима из области економије постоје различита гледишта и ставови о начину изласка из економске и социјалне кризе, независно од тога да ли се предност даје опцији ригорозне штедње или експанзији потрошње. Једино се нећемо сложити са противницима реформи чије је једино оружје добра или лоша критика, а не и шта предлажу као алтернативна решења, под условом да већ нису „потрошена” са аспекта остварених резултата, односно да имају „истекли рок” употребе.

Имплементација реформских стратегија у односу на начин и време потребно за реализацију скупа рестриктивних економских мера своди се на тзв. „шок терапију” (shock therapy approach) или „велики прасак” (big bang approach) ради стварања услова за економску стабилизацију и привредни раст. Основни циљ подразумева креирање и спровођење реформског програма који применом рестриктивних мера омогућује, на релативно кратак рок, стабилизацију економског стања и стварање услова за брз привредни раст. Због тога ће унапред најављено лимитирање зарада и пензија на дужи период представљати велики изазов за носиоце одлучивања, уз реално очекивање „окретања” медијске јавности против утврђене политике пензија и плата.

Премијерова залагања за изградњу квалитативно новог друштвеног, економског и социјалног амбијента Републике Србије нису довољна ако се не укину позната правила понашања већине оних који се доводе на одговорне државне, друштвене и јавне функције. Неспорно је да увек има оних који би да покупе и „овце и новце”, сматрајући то нешто сасвим нормалним када дођу на власт. Исто тако, афирмација начела демократије, политичких слобода и људских права свакако заслужује па-

жњу, под условом да се не ставља у први план и изнад економских и социјалних интереса. Револуције нису проузроковане пуним, већ празним стомацима, независно од позивања на политичке слободе, демократију и људска права.

Пливајући између економског и социјалног реализма, лидерског субјективизма и политичког идеализма само мали број успева да стигне до коначног циља. Политичка аутономија у креирању одрживих економских и социјалних решења је, до извесних граница, реална, али не постоји неограничена аутономија. Условљеност од које она зависи политички лидери често заборављају, мислећи да њихова воља, способност и умеће могу све решити, превладати све запреке, ослободити се свих објективних законитости које их условљавају и поступајући као самовољни арбитри којима је нужно да на сваком кораку нађу жртвене јарце који треба да одговарају за несклад између њихових циљева и стварних могућности.¹⁴ То их, наравно, не спречава да и даље тврдоглаво понављају исте „формуле, небулозе и памфлете излизаног карактера” који немају баш никакве везе са стварношћу. Самим тим, све више подсећају на свештенике који дан започињу и завршавају божјим молитвама, а не на оне који истински желе да промене постојећу економску и социјалну ситуацију набоље.

Републици Србији никада нису недостајали стручни кадрови који знају и могу да креирају и спроводе одрживу макроекономску и социјалну политику. Проблем је у томе што не постоји значајнија политичка спремност за њихово стручно ангажовање и успостављање институционално регулаторних механизма који би омогућили да на најодговорније државне функције дођу „прави људи и на права места”, уз дискреционо право да бирају свој, а не „страначки” тим.

Политички кредибилитет може се трошити за личне или друштвене циљеве. Премијер је одабрао другу опцију. Свако ко нешто вреди одан је високим идеалима. Схватање дужности коју обавља премијер то најбоље потврђује. Некад су „племенита такмичења” јача него жеља за „голим” богатством.

„Случајна” коинциденција

Пре избора за председника, мали број људи у Сједињеним Америчким Државама је сматрао да Френклин Рузвелт поседује неке посебне квалитете вође. Њему као да је било предодређено да постане једна од великих светских личности савременог доба и „да изазива и дивљење и мржњу у размерама којима нема прамца у скорашњој историји”. Сматра се да је допринео увођењу америчког обичаја да се људи ослвљавају личним именом. Развио је вештину свих врста односа са јавношћу. Једном речју, био је испред свог времена када се радило о начину на који је представљао политику „Њу дила”. Стално је тврдио да се привреда која је избачена из равнотеже може поправити једино акцијом Владе: „Оно што ми настојимо јесте уравнотежење структуре наше привреде – уједначавање развоја пољопривреде и индустрије и уравнотежење односа радника, службеника и потрошача”.¹⁵ Ме-

¹⁴ S. Carrillo, „*Evrokomunizam*” i држава, Naklada CDD, Zagreb, 1980, str. 14.

¹⁵ Алексиј В., Сједињене Америчке Државе и Велика светска економска криза 1929. 1939, Стубови културе, Београд, 2010, стр. 182.

ста за конструктивну критику је свакако било, али су његови опоненти често наступали као да је економску депресију он измислио. Али, кад је затражио да формулишу свој програм, они заправо нису предлагали ништа друго изузев економских и социјалних сегмената започетих реформи председника Рузвелта.

Суочивши се са нагомиланим економским и социјалним проблемима, председник Рузвелт је, по доласку на власт, одмах смањио федералне трошкове и плате запослених у федералној администрацији за 15%. Овом одлуком послата је порука нацији да Влада саосећа и да је спремна да дели проблеме са грађанима. У наредних неколико недеља на специјалним седницама америчког Конгреса, које су трајале тачно 100 дана, усвојена је серија економских и других мера на захтев председника Рузвелта, односно на његову иницијативу.¹⁶ Након тих првих 100 дана Владе, у народу се већ створио осећај да се држава и њена економија поново покрећу и да ће Влада помоћи свом народу у борби са свим проблемима који су настали као последица тешке економске и социјалне депресије.

Реформска политика која се спроводила под патронатом председника Рузвелта довела је до корених економских промена. Тако је, примера ради, превасходни задатак Закона о индустријској обнови био поновно запошљавање радника у приватном сектору. Током првих 100 дана, ради реализације Њу дила,¹⁷ донета је изузетно важна одлука да се из федералног буџета финансира отварање нових, привремених послова („маке-ворк jobs“). Председник Рузвелт је од самог почетка био на становишту да не треба расподељивати директну помоћ најугроженијима, већ да таквим људима треба створити услове да заиста нешто учине, чиме би заслужили државну помоћ и повратили изгубљено самопоштовање. Такође, залагао се да они буду и довољно добро плаћени да би новац могли да троше и тиме стимулишу економију у целини. У оквиру тога, строго се водило рачуна да се направи разлика између „достојанствених сиромаша“ који су у понижавајућу ситуацију дошли не својом кривицом и „лењих и неспособних људи“ који су изабрали сами такву судбину, па самим тим нису заслуживали помоћ државе. Ово становиште оправдало је строго проверу свих угрожених социјалних група како би се утврдило да ли су заиста лишени егзистенције или нису.¹⁸ У одсуству визије економске и социјалне важности оваквих програма помоћи критике су се сводиле на то да се ради о „огромним издацима“ на непотребне пројекте и непродуктивне раднике.

Неминовно се намеће закључак да се председник Рузвелт, у суштини, послужио прагматичним прилазом и да се више руководио искуством него доктрином. Био је спреман да опроба готово свако средство које је обећавало успех, али и да га се на време одрекне, ако се покаже да нема успеха. Свестан да је земља у стању дубоке кризе износио је широке, смеле и стваралачке идеје и ставове о начину изласка из

¹⁶ Schwarz J., *The New Deal: Power Politics in the Age of Roosevelt*, Columbia University Press, New York, 1994, p. 213.

¹⁷ Са потрошених 10,5 милијарди долара из федералног буџета и 2,7 милијарди долара добијених од спонзора и уз радно ангажовање 8,5 милиона људи изграђено је 122.000 јавних објеката, 77.000 нових мостова, 285 аеродрома, 1.624.000 километара путева, 38.400 километара одводних канала и др. (Džonson P., *Istorija američkog naroda*, Књига-комерс, Београд, 2003, стр. 695).

¹⁸ Дунлоп Ј., *Национална политика рада: Спашавање америчког капитализма*, Култура, Загреб, 1954., стр. 293.

постојеће ситуације. Одан својим идеалима страствено је био на страни потлачених, односно непријатељ привилегија и експлоатација. И у борби за реализацију циљева испољавао је упорну храброст и политичко умеће, у чему га није надмашивао ниједан од његових претходника. Није имао премца у томе да инстинктивно осети народно расположење и да му да интонацију и правац.¹⁹ Какве год биле оцене економске политике председника Рузвелта, чињеница је да је та политика била без преседана у тадашњем амбијенту и светској историји, изазивајући далекосежне квалитативне промене између државе, друштва и привреде. Изборне победе и освојени други и трећи председнички мандат то најбоље потврђују.

Изазови и дилеме

Основни проблем је како анимирати људе да подрже реформе и схвате да су у њиховом интересу. То значи да радник у перспективи мора постати предузетник. То је оно за шта треба да се боримо и, с тим у вези, да реконструишемо цело друштво. То захтева комплексну реформу друштва као целине, а треба да се креће од привреде па све до реформе у главама људи.²⁰

У актуелним условима Међународни монетарни фонд тражи „нову“ светску улогу, с обзиром на то да досадашња политика више не даје жељене резултате. За оне који су „принуђени“ да траже његову подршку битно је да знају шта хоће, да имају јасно пројектовану макроекономску политику и спроводљив програм реформи. Једини страх преговарача са Међународним монетарним фондом је, заправо, очекивани захтев за смањење јавне потрошње, што само по себи знатно утиче на негативни политички рејтинг, па чак и могућности одласка са власти.

Са економијом на зачељу економске лествице не треба живети у заблуди да радикалне реформе немају високу цену коштања. Неко мора платити и неке се мора испоставити рачун. Увек се има коме узети: запосленима, пензионерима, болесницима, студентима, тајкунима, предузетницима, менаџерима, спортистима, певачима или неком другом. Свака се политика препознаје управо по томе од кога се и колико узима.

У пракси нерешено питање одговорности представља озбиљну препреку у реализацији реформских опредељења и процеса. Често се дешава да они којима је поверена значајна институционална моћ немају *de facto* готово никакву одговорност за учињене промашаје. Несклад између јавно саопштених циљева и стварног политичког понашања одавно је достигао забрињавајуће размере. Одсуство изграђених институција и механизма само ће утицати да партикуларни интереси све више преовлађују над општим друштвеним интересима, чиме се знатно коче реформски процеси. Уосталом, зашто би се веровало у благодети реформи које изазивају изузетно тешке последице за већину становништва, а да истовремено неки и даље „добро“ живе услед недостатка независних и изграђених институција и механизма

¹⁹ Powell J., *FDR's Folly: How Roosevelt and His New Deal Prolonged the Great depression*, Columbia University, New York, 2003, p. 67.

²⁰ Марковић А., *Пут који носи прогрес*, Полет, Загреб, 1989, стр. 2.

неопходних за коначни обрачун са неоправданим богаћењем и адекватним санкционисањем политичких и тајкунских митова и фетиша.

Наслеђеном тежином излазак из економске и социјалне кризе постао је предмет великог интересовања и расправа у тражењу одговора на питања: да ли је у питању наглашена политичка и медијска идеализација или могућа конкретизација речи у дела. У свакодневном друштвеном животу видљива је тежња премијера да промени не само институционални амбијент, већ и саме људе у изграђивању свести о потреби заједничког решавања постојећих проблема. Шта онда може бити лоше у новом и аутентичном феномену изградње система и друштва (ако су искрене) да људи живе праведнијим начином живота и располажу материјалним могућностима сходно датом радном, а не шпекулативном доприносу.

Највећу дилему чини пратећи тим премијера. Класична правила која преовладавају у избору носилаца државних функција предмет су озбиљних дилема – да ли изабрани кадрови могу да се носе са изузетно осетљивим и тешким економским и социјалним наслеђем. То више није само стручно питање. Биографије оних који треба да спроведу изборна обећања изазивају широк спектар дилема и указаног поверења о способности за реализацију реформи.

Слобода избора и начина изласка из постојеће ситуације условљена је са више фактора, полазећи од достигнутог нивоа развоја, дубине и сложености економске и социјалне кризе, договора да Међународним монетарним фондом и другим међународним финансијским организацијама и институцијама, степена спољне задужености, пројектоване монетарне и фискалне политике, форсирања државне или личне потрошње или штедње, политичке стабилности, времена одржавања избора, као и других чинилаца. То значи да не постоје униформна „правила“, већ да избор зависи од земље и њене међународне позиције. Одговор, дакле, није на кога се можемо или треба угледати и које ауторитете уважити приликом избора, већ која је опција у конкретној ситуацији могућа и да ли је у функцији одрживог развоја.

Према Кејнзијанској теорији раста, у рецесији не треба штедети већ институционално подржавати потрошњу као једину исправну политику која може стабилизovati економију и довести до привредног раста. Вероватно то није спорно за националне економије где је афирмисана висока склоност ка штедњи²¹ и ниска склоност ка инвестицијама и потрошњи, што може изазвати недовољну агрегатну робну тражњу, пад производње и масовну незапосленост. У таквој ситуацији заиста није било умесно препоручивати штедњу, него инвестиције и потрошњу. Али, још је мање умесно инсистирање на повећању потрошње у земљама у којима се за јавну потрошњу издваја и више од 50% оствареног бруто домаћег производа. У суштинском смислу, инвестиције, штедња и потрошња су међусобно повезане компоненте истог циља – здрава привреда и одржив развој. Само је питање односа корелације тих компоненти: какву, када и у којој мери применити неку од њих или више њих заједно.

²¹ Економски колапс крајем тридесетих година 20. века створио је код Американаца осећај огромне егзистенцијалне несигурности. Такво осећање трајало је више деценија, што се посебно огледало у промењеном односу према штедњи и трошењу новца.

Закључак

Основни друштвени проблем није у томе како „политички” на кратки рок задовољити „текуће потребе грађана”, већ како оспособити људе да постану економски и социјално независни.

Не постоји ниједна успешна власт која функционише без утврђених стратешких опредељења и јасне визије дугорочног развоја, односно без изражених тежишта, приоритета и поступности у извршавању институционалних задатака, остварењу резултата, достизању утврђених циљева и испуњењу (оправдању) друштвено поверене мисије. Да ли ће даљи привредни развој бити бржи или спорији највише зависи од креативности, способности и мудрости носиоца одлучивања, као и њиховог односа према стратешки утврђеним националним приоритетима. Чињеница је да се данас више води рачуна о стратешким приоритетима, што се огледа у укупном јачању унутрашње и међународне позиције Републике Србије.

Кључ успеха реформи лежи у људском фактору. Само људи са својим знањима, способностима, креативним потенцијалима и добрим намерама могу успешно да изведу реформе и реализују пројектоване циљеве.

Остварени резултати у периоду „демократске” владавине недвосмислено указују на то да је креирана неолиберална политика проузроковала неуспешну приватизацију, уништenu привреду, критичну границу спољне задужености, рекордну стопу незапослености, раст сиромаштва, социјалног незадовољства, криминала, корупције, као и друге негативне последице. Ако су чувари светских центара моћи, као што су Међународни монетарни фонд, Светска банка и Европска банка за обнову и развој годинама препоручивали претходним владама да воде више бриге о запослености, друштвеној солидарности и социјалној правди, да ли могу добити прелазну друштвену, моралну и историјску оцену?

Наравно да премијер и Влада не могу решити све проблеме. То се од њих и не очекује. Довољно је да одговорно и стручно обављају функције и промене ранија претходно успостављена правила политичког понашања.

Економске и социјалне проблеме изузетно је тешко решавати у условима креирања и спровођења рестриктивне политике, чији саставни део чини и административно смањење пензија и плата у јавном сектору. Када се таква политика јавно афирмише на дужи рок реално се могу очекивати негативне реакције и отпори, са широким инструментаријем. Такође, велики је проблем и недостатак материјалне мотивације, чиме рестриктивне мере током времена губе жељене ефекте. Зато утврђена политика захтева непрестано преиспитивање, што подразумева компаративно сагледавање предности и недостатака креираних предлога и решења, као и ширину и време прихватљивости и применљивости у датим условима.

Поверење које је добио премијер представља апсолутни феномен који карактерише из корена измењен однос према националном идентитету и захтеву да се афирмише нова позиција и улога Републике Србије у оквиру међународног политичког, економског и војнобезбедносног поретка моћи и силе у свету. Али, ни премијеров ни друштвени интерес није да он буде „усамљена” јединка на путу са много препрека и изненађења. Уосталом, неодговорно понашање, промашаји и грешке субјективне природе, стручна „застрањивања” и одступања од реформских опреде-

љења више му наноси штете и тежих удараца него што могу да нанесу опозициони противници.

У политици је „оптимизам” веома незахвално и непредвидиво стање, с обзиром на сложеност и осетљивост економских и социјалних проблема. Тренутно нам је пружена шанса и међународна подршка за корените системске промене, а на нама је да то искористимо.

И, најзад, 12 година је демократској елити давана шанса. Осим катастрофалног економског и социјалног наслеђа ништа добро није оставила у аманет. Ако актуелна власт не покаже резултате, вероватно ће је чекати иста судбина.

Литература

- [1] Emmanuel A.: *Nejednaka razmena: O jednoj teoriji nejednakosti u međunarodnoj razmeni rada*, IC Komunist, Beograd, 1974.
- [2] Stiglic Dž. E.: *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2004.
- [3] Friedman M. and R.: *Слобода избора - лични став*, Global Book, Нови Сад, 1996.
- [4] Бурдије П.: *Сигнална светла, прилози за отпор неолибералној инвазији*, ЗИН, Београд, 1997.
- [5] Бахро П.: *Алтернатива – критика реалног социјализма*, Глобус, Загреб, 1977.
- [6] Робер А.: *Велики скандали у историји, Лоов систем*, Космос, Геца Кон а. д., Београд, 1938.
- [7] Schmidt A., Rusconi G. E.: *Frankfurtska škola*, IC"Komunist", Beograd, 1974.
- [8] Радмиловић С.: *Економија Србије – тежак слом и још тежи опоравак*, Прометеј, Нови Сад, 2014.
- [9] Маркузе Х.: „Контрареволуција и револт”, Графос, Београд, 1982.
- [10] Schumpeter A. J.: *Капитализам, социјализам и демократија*, Глобус, Загреб, 1981.
- [11] Ђукић М.: *Комунисти против комунизма*, Савремени антикомунизам - округли сто о антипрогресивним тенденцијама, ИЦ Комунист, Београд, 1984.
- [12] Алексић В.: *Сједињене Америчке Државе и Велика светска економска криза 1929 - 1939.*, Стубови културе, Београд, 2010.
- [13] Schwarz J.: *The New Deal: Power Politics in the Age of Roosevelt*, Columbia University Press, New York, 1994.
- [14] Дунлоп Ј.: *Национална политика рада: Спашавање америчког капитализма*, Култура, Загреб, 1954.
- [15] Powell J.: *FDR's Folly: How Roosevelt and His New Deal Prolonged the Great depression*, Columbia University, New York, 2003.
- [16] Марковић А.: *Пут који носи прогрес*, Полет, Загреб, 1989.
- [17] Samuelson P. A.: *Економска читанка: Управљање привредом*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1975.
- [18] Džonson P.: *Istorija američkog naroda*, Knjiga-komerc, Beograd, 2003.